

ból ismert kor alig kap teret S. Nagy Anikó egyébként vonzóan szubjektív munkájában. Persze a könyv nagyvonalú szubjektivitása mindenfajta válogatási szempontot elfogadhatóvá tesz.

A produktumért nemcsak a szerző érdemel dicséretet, de az angol fordító, Philip Baker is, aki nívós munkájával külföldi érdeklődők és az angol nyelvet gyakorló magyar olvasók számára is élvezetes olvasmányá tette a könyvet — s ugyanígy köszönet illeti Susán Pál könyvertervezőt és Szabó Diána tipográfust, hogy igényes, de nem öncélú megoldásaik nemcsak szép, de jól használható, olvasóbarát művelődéstörténeti bevezetéssé avatták az elmúlt évek egyik legrokon-szenvesebb „repi-ajándékát”.

KÉPES GÁBOR

(*Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2007, 272 oldal, ármegjelölés nélkül*)

KISSZÁNTÓI PETHE FERENC:
Természethistória és mesterségtudomány a Tanítók és Tanulók szükségekre s az ebben Gyönyörködők hasznokra

A kiadvány az oskolák tanítói és tanulói számára készült magyar nyelvű kézikönyv és tankönyv. A terje-

delmes kötet írója művét a göttingeni tudós szerző, Blumenbach a természetjárók utazásához szolgáló — több nyelvre lefordított, sok kiadást megért — segédkönyve helyett ajánlja az érdeklődőknek. Előnyeként olcsóságát hangsúlyozza, valamint a gazdag, az élőlények megismeréséhez nélkülözhetetlen illusztrációanyagot.

Az élettudományos gondolkodás számára a felvilágosodás a történeti keretekben való gondolkodást és a rendszerezés lehetőségét kínálta. A 18. század természettudományi kutatói közül az evolúció létéről, illetve nemlétéről töprengők is ezen a nyomvonalon haladtak tovább, amikor hol a filozófusokra, hol az empirikus vizsgálatokra figyelve egyre-másra újabb elméletekkel álltak elő. A természetes kiválasztódásról, amely szerephez juthat az élőlények létért való küzdelme során, tudományos módon először Georges-Louis Leclerc Comte de Buffon (1707—1788), a francia Királyi Fűvészkert vezetője beszélt, s erre a fontos eszmetörténeti mozzanatra utóbb Darwin is fölhívja a figyelmet *A fajok eredete* egyik késői kiadásának előszavában. A történetiség, a szelekció és a rendszerezés fontosságát előrevetítette, s az ezekről való gondolkodást a 18. századig meghatározta Arisztotelész munkássága; ennek ellenére csak a felvilágosodást követő időszak tudományos eredményeként

válik nyilvánvalóvá, hogy ez a három egymást támogató eszme egyetlen rendszerbe építhető.

Buffon *Az általános természetrajz* című, 36 kötetes, többtomagával készített, a Föld keletkezéséről, a ember, a négylábúak, a madarak természetéről és az ásványokról szóló munkája ugyancsak antik eredetű: művében Plinius *Historia naturalis*ának enciklopédikus szemléletét, valamint — szintézisre is törekedve — a természetrajz ideáját újította fel, s ezzel a természettudományos kiadványok új, bőségesen áradó folyamát indította meg. Buffon a természetet felosztva elvette elődei elveit, így Linné mesterséges rendszertanát, s a lények közötti belső összekapcsolódás felfedezését szorgalmazta.

Pethe Ferenc *Természethistória és mesterségtudomány* című, 1815-ben Bécsben a Nemzeti Gazdahivatal által megjelentetett tankönyve annak az élettelen és élő testekkel egyszerre foglalkozó természettannak (*physicának*) a részét képező természethistóriai érdeklődésnek magyar nyelvű dokumentuma, amelyet Buffon és kortársai, Cuvier, Linné, Constant Duméril és mások indítottak el. Évezetes nyelvű könyvében maga is gyakorta hivatkozik rájuk. A kötet fiziológiai fejezete pedig a korszak sikeres szerzője, Burdach művének értelem szerinti fordítása. Éppen ez utóbbi rész tett különösen sokat a magyar tudomá-

nyos nyelv megteremtéséért s egyben elterjesztéséért.

Pethe az amúgy arisztotelészi eredetű linnéi gondolat szerint a természetet három csoportba: az állatok, a növények és az ásványok „Természetországába” sorolta, de az állatvilág belső felosztásában már nem Linnét követte. Abban ugyanakkor megegyezik a véleményük, hogy az embert az állatok között, mégpedig tulajdonságaik mentén a majmokkal összevetve tartják hasznosnak tárgyalni. Az Amor Librorum sorozat részeként most megjelenő könyv a szerző munkájának első része, s csupán az állatokról értekezik, ezen belül is — a majmokat, a denevéreket, a ragadozókat, a rágcsálókat, a cetekeket s más állatokat beleértve — az emlősökről: szövegesen és képpel ezek jellegzetes képviselőit mutatja be.

Pethe Ferenc szakkönyve, mint minden természetről szóló alkotás, nem tekinthető önálló műnek. Egy hosszan és szélesen hömpölygő hagyományt folytat, s kora szemléletmódját képviselve írja azt tovább. Tárgya éppen ezért meglehetősen tág: jól körbehatárolt és érthetően elmondott rendszertani állításai mellett tudományfilozófiai, történeti, morfológiai, fiziológiai, etológiai szakkérdések sora és az azokra adott válaszok rendeződnek kézikönyvvé. Ugyanakkor világos szerkezetű

mű, amelynek modern természetképe nem tűri sem a mellébeszélést, sem a bőbeszédűséget.

GÉCZI JÁNOS

(Kossuth Kiadó, Budapest, 2008,
524 oldal, 5990 Ft)

***Csillag a bolla
árnyékában***
*Vitéz János és
a humanizmus kezdetei
Magyarországon*

„Ugyan megbővültünk” kiállításokban az utóbbi időkben, irodalmi vonatkozású tárlatokban is. A Mátyás király trónralépésének emlékére meghirdetett Reneszánsz Év részeként most 15. századi könyvritkaságokat bemutató kiállítást rendeztek az Országos Széchényi Könyvtárban.

A kiállításnak különös tétje van: könyvein keresztül kívánja megrajzolni Vitéz János „arcát”, és bemutatni a magyar humanizmus műveltségét. Az olvasó ember számára a személyes könyvtár egyfajta tükrökör, amelyben megmutathatja magát — a könyvek így eleve szimbolikus tárgyként funkcionálnak minden gyűjteményben. Egy előlhagyott vagy táskából kikandikáló könyv többet mond el tulajdonosáról, mint fél életrajza. Tudjuk: az vagy, mit olvasol.

A *Csillag a bolla árnyékában* cím metaforikus állítása azt sugallja, hogy Vitéz János alakját és műveltségbeli jelentőségét a kiállítás kiemeli Mátyás fámájának takarásából. Az érsek-kancellár valóban apró mellékszereplőként tűnik fel kollektív emlékezetünkben, amely hagyományosan az egyéni hőstörténetekre alapozódik, de a tárlat eleget tesz vállalt céljának. A humanista műveltséget az itáliai centrumokkal egyidejűleg magába szívó és az európai szellemi vérkeringéshez szervesen illeszkedő kulturális életet állít eléink Vitéz János személyén túl is.

A könyvtár otthonos közeg egy ilyen kiállítás számára, aminek sajtó „terét” azonban szerencsésen leválasztották az OSZK egyéb tereiről. Ma már nem létezhet kiállítás egyéni miliő, hangulat vizuális és auditív megteremtése nélkül. A három terem itt mintha egy imaginárius kolostor vagy kápolna terébe helyezné a könyveket, amit a középső terem tételrendezése, a fénytelenység és az aláfestő zene is megerősít. Csak maguk a könyvek vannak megvilágítva, elvonva a fényt a feliratokról, de erősen kiemelve a köteteket. A zene ugyan időnként zavaró, egyedül a középső teremből szól, és jobban témához illő lett volna, ha kizárólag egyházi zenéből válogatnak.

Az első terem a 15. században Magyarországon írt könyvek műfaji